

17.2.2023

EOAK/4397/2022

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen

Esittelijä: Tarkastaja Reima Laakso

VANGIN OMIEN RUOKIEN JAKAMINEN ILTAPALAN YHTEYDESSÄ, HENKILÖKUNNAN KÄYTTÄYTYMINEN JA VANKIEN VÄLISTEN KESKUSTELUJEN KIELTÄMINEN

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Mikkelin vankilan ja sen henkilökunnan toimintaa siinä, että vangeilla ei ole mahdollisuutta syödä omia ruokiaan iltapalana.

Arvostelitte rikosseuraamusesimies A:n 20.7.2022 tekemää tiedotetta, jonka mukaan E3-osaston vangeille ei jaeta iltapalan yhteydessä heidän omia ruokiansa vaan ainoastaan vankilan tarjoama iltapala. Kerroitte joutuvan pahimmillaan säilyttämään omia helposti pilaantuvia elintarvikkeitanne sellin pöydällä kuusi tuntia, koska E3-osasto suljetaan klo 15–16 välisenä aikana ja syötte iltapalaa klo 21. Kantelun mukaan osastollanne on useita vankeja, jotka eivät ole tyytyväisiä vankilan tarjoamiin ruokiin niiden hiilihydraattipitoisuuden ja vähäisen proteiinin vuoksi. Käsityksenne mukaan vangin ei ole pakko syödä vankilan tarjoamia ruokia ja pidätte vankilan päätöstä lainvastaisena. Katsoitte myös, että mikäli vankila ei jaa vangin omia eväitä iltapalan yhteydessä, niin silloin vangille tulisi antaa mahdollisuus noutaa ruuat itse iltapalan yhteydessä jääkaapista.

Kantelussa arvostelitte lisäksi vartijoita epäasiallisesta ja nöyryyttävästä käytöksestä. Arvostelitte myös sitä, että vankeja on kielletty puhumasta toisten osastojen vankien kanssa.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin seuraava selvitys:

- Mikkelin vankilan johtajan sijaisena toimineen apulaisjohtaja B:n, rikosseuraamusesimies A:n sekä vartija C:n, vartija D:n ja vartija E:n selvitykset.

3 VASTAUS

3.1 Omien ruokien jakaminen iltapalan yhteydessä

3.1.1 Oikeusohjeita

Vankeuslain 1 luvun 3 §:ssä säädetään vankeuden täytäntöönpanon sisällölle asetettavista vaatimuksista seuraavaa.

Vankeuden sisältönä on vapauden menetys tai sen rajoittaminen. Vankeuden täytäntöönpano ei saa aiheuttaa vangin oikeuksiin eikä olosuhteisiin muita rajoituksia kuin niitä, joista säädetään lailla tai jotka välttämättä seuraavat itse rangaistuksesta.

Vankeus on pantava täytäntöön siten, että täytäntöönpano on turvallista yhteiskunnalle, henkilökunnalle ja vangeille. Vankeuden täytäntöönpanosta vastaavien viranomaisten on huolehdittava siitä, ettei vankeuden aikana kukaan oikeudettomasti puutu vangin henkilökohtaiseen koskemattomuuteen. Vankilan olot on järjestettävä niin pitkälle kuin mahdollista vastaamaan yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja.

Vangin mahdollisuuksia ylläpitää terveyttään ja toimintakykyään on tuettava. Vapaudenmenetyksestä aiheutuvia haittoja on pyrittävä ehkäisemään.

Vankeuslain 7 luvun 5 §:ssä säädetään ruokahuollosta seuraavaa.

Vankien ruokahuolto on järjestettävä siten, että vangit saavat terveellisen, monipuolisen ja riittävän ravinnon.

Perusruokavaliosta poiketaan, jos se on perusteltua vangin terveyden taikka uskonnollisen tai muun perustellun vakaumuksen vuoksi.

Jos vankila ei tarjoa vangille kaikkia päivittäisiä aterioita, vangille maksetaan ruokarahaa elintarvikkeiden hankkimiseksi tai annetaan elintarvikkeet omatoimisen ruokahuollon järjestämiseksi.

Vankeuslain 9 luvun 4 §:n mukaan vankilan on järjestettävä vangille mahdollisuus hankkia elintarvikkeita ja muuta henkilökohtaiseen käyttöön sopivaa tavaraa.

Valtioneuvoston vankeudesta antaman asetuksen (vankeusasetus) 27 §:n 1 ja 2 momentissa säädetään elintarvikkeiden hankkimisesta seuraavaa.

Vangille on kerran viikossa järjestettävä mahdollisuus ostaa elintarvikkeita ja muuta henkilökohtaiseen käyttöön soveltuvaa tavaraa laitosmyymälästä tai muulla tavoin.

Jos vankilassa on laitosmyymälä, vangin on ensisijaisesti itse käytävä tekemässä ostoksensa. Jos vanki on turvaamistoimenpiteen tai muun vastaavan syyn vuoksi estynyt käymästä laitosmyymälässä taikka jos käynnistä aiheutuu vaaraa vankilan järjestykselle tai turvallisuudelle, ostot toimitetaan hänelle tilauksen perusteella.

Rikosseuraamuslaitos on antanut Rikosseuraamuslaitoksen ruokahuoltoja ja ruokavaliota koskevan määräyksen (1/004/2022), jossa todetaan muun muassa seuraavaa.

Vankiloissa vangeille tarjotaan arkisin neljä ateriaa: aamiainen, lounas, päivällinen ja iltapala. Niinä päivinä, jolloin vankilassa ei ole varsinainen työpäivä, vangeille tarjotaan aamiainen ja yhdistetty lounas/päivällinen sekä iltapala. Vankien ruokailuajat järjestetään siten, että päivällä ruokailujen väliset ajat ovat tasaiset ja iltapalan ja aamupalan välinen aika ei ole yli 12 tuntia.

Perusruokavaliosta poiketaan, jos se on perusteltua vangin terveyden taikka uskonnollisen tai muun perustellun vakaumuksen vuoksi. Jos vankila ei tarjoa vangille kaikkia päivittäisiä aterioita, vangille maksetaan ruokarahaa elintarvikkeiden hankkimiseksi. Vankila voi järjestää vankien ruokahuollon myös siten, että vangit valmistavat ruokansa joko kokonaan tai osittain omatoimisesti asuinyksiköissään.

Vankila vastaa vangin ylläpidosta, eikä omatoiminen ruokahuolto saa vaarantaa vangin ihmisarvoista elämää ja oikeutta välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Suljetun vankilan tulee vähintään varmistaa ennen siirtoa avolaitokseen, että siirtyvä vanki kykenee kustantamaan mahdollisesta omatoimisesta ruokahuollosta aiheutuvat kustannukset.

Ruokahuolto on järjestettävä siten, että ruokien säilytys, kuljetus- ja tarjoilulämpötilat sekä ajat ovat elintarvikelainsäädännön mukaiset. Keittiön ulkopuolella olevissa ruoanjakelutiloissa saa säilyttää pilaantuvia tai helposti pilaantuvia elintarvikkeita vain, jos jakelutiloissa on asianmukaiset kylmäsäilytystilat.

Vankien iltapalajakelu voidaan suorittaa päivällisen yhteydessä vain niillä osastoilla, joissa vangeilla on tosiasiallinen mahdollisuus säilyttää iltapalan helposti pilaantuvat elintarvikkeet iltapalan nauttimisaikaan asti elintarvikelainsäädännön vaatimusten mukaisessa lämpötilassa. Ruoan tähteet tulee aina välittömästi ruokailun jälkeen toimittaa osastoilta jätetilaan tai keittiölle.

Vangeille tarjottava perusruokavaliolaaditaan niin, että se täyttää valtion ravitsemusneuvottelukunnan suomalaiset ravitsemussuositukset. Ravintosisältölaskelma on saatavissa palveluntuottajalta. Terveelle vangille ei ole perusteita määrätä ylimääräistä ravintoa, välipaloja tai vitamiini- ja muita ravintovalmisteita.

Rikosseuraamuslaitos on antanut ohjeen vankilan laitosmyymälästä (7/004/2021), jossa todetaan muun muassa seuraavaa.

Vankilassa ylläpidetään laitosmyymälää, josta vangit voivat ostaa tai tilata ennakkoon sovitun aikataulun mukaisesti laitosmyymälävalikoimassa olevia elintarvikkeita sekä käyttötavaroita. Jos myymälän ylläpitäminen ei ole tarkoituksenmukaista, vangeille on järjestettävä mahdollisuus hankkia tavaraa muulla tavalla. Jokaiselle vangille on annettava mahdollisuus tehdä ostoksia kerran viikossa.

Kanttiin tuotevalikoiman tarkoituksena on täydentää ruokahuollon tarjoamaa ateriapalvelua elintarvikkeiden osalta. Tavoitteena on valtakunnallisesti yhtenäinen valikoima huomioiden vankiloiden tilojen ja laitteiden eroavaisuudet yksikkökohtaisesti. Valikoimaa päivitetään säännöllisesti ja siihen sisällytetään laitosolosuhteiden rajoitteet huomioiden mahdollisimman monipuolisesti elintarvikkeita, jotka tukevat terveyttä edistävää ruokavaliota. Lisäksi kanttiinivalikoimaan vaikuttaa turvallisuusnäkökulma. Tuotevalikoimassa on oltava tarjolla tuotteita kaikista etukäteen määritellyistä tuoteryhmistä (elintarvikkeet, hygienia tuotteet, käyttötavarat), mutta yksittäisen tuoteryhmän sisällä valikoima on rajoitettu.

3.1.2 Saatu selvitys

Apulaisjohtaja B:n selvityksessä on viitattu rikosseuraamusesimies A:n toimittamaan vastineeseen. Vastine on samansisältöinen kuin A:n 20.7.2022 allekirjoittama E3-osaston vangeille osoitettu tiedote ja siinä todettiin muun muassa seuraavaa.

Olemme Mikkelin vankilassa linjanneet, ettei vangeille jaeta iltapalan yhteydessä vankien omia eväitä. Iltapalalla jaetaan vain talon tarjoama iltapala. Vankilalla ei ole mahdollisuutta jakaa teille omia eväitä iltapalan yhteydessä, koska meidän tulisi tällöin tarjota sama mahdollisuus myös vankilan muille vangeille yhdenvertaisuuden toteutumiseksi. Vaikka te valitsisitte vain oman iltapalan, ei tämä poista sitä, että teillä on oikeus talon tarjoamaan iltapalaan ja tämä on teille oltava tarjolla, halusitte tai ette. Tämä tarkoittaa, että meillä on oltava mahdollisuus jakaa 120 vangille tupla iltapala. Tämä taas johtaisi siihen, että iltapala jaettaisiin aikaisemmin. Aikaisempi jako taas ei ole mahdollinen, koska eduskunnan oikeusasiamies on linjannut, ettei iltapalan ja aamiaisen väli saa olla pidempi kuin 12 tuntia. Mikäli haluatte antaa palautetta iltapalan laadusta, voitte olla yhteydessä Leijona Cateringin ravintolapäällikköön asiointilomakkeella.

Vartija D:n selvityksen mukaan vankilan käytännön mukaan vartijat jakavat klo 19.30–20.00 Leijona Cateringin toimittaman ja ruokalistan mukaisen iltapalan jokaiselle vangille. Selvityksen mukaan näin hän on toiminut, eikä tiedä muista käytännöistä. Selvityksessä D kiisti toimineensa provosoivasti tilanteessa, kun hän ei ollut antanut vangille hänen itse hankkimaansa iltapalaa.

Vartija C:n selvityksen mukaan vankilassa jaetaan valtion tarjoamat iltapalat tasapuolisesti ja oikeudenmukaisesti kaikkia vankeja kohtaan, eikä hän nähnyt tehneensä asiassa mitään väärää.

3.1.3 Kannanotto

Vankilan velvollisuutena on tarjota vangeille terveellinen, monipuolinen ja riittävä ravinto sekä otettava huomioon myös heidän erityisruokavaliotansa koskevat tarpeet. Vangeille tarjotaan joko valmiit päivittäiset ateriat mukaan lukien iltapala tai vaihtoehtoisesti heille voidaan järjestää omatoiminen ruokahuolto, joka on käytössä lähinnä avolaitoksissa. Rikosseuraamuslaitoksen ruokahuoltomääräyksen mukaan päivällisen yhteydessä tehtävän iltapalajakelun edellytyksenä on elintarviketurvallisuussyistä asianmukaisten kylmäsäilytystilojen käyttömahdollisuus vangeille.

Oikeusasiamiehen kannanotoissa on kiinnitetty vankiloiden huomiota iltapalan osalta siihen, että iltapalan ja aamupalan välinen aika ei saa olla yli kahtatoista tuntia ja että helposti pilaantuvaa elintarviketta ei ole saanut jakaa liian aikaisin. Laillisuusvalvojan kannanottojen mukaisesti näistä asioista on säännelty myös edellä esitetyssä Rikosseuraamuslaitoksen määräyksessä 1/004/2022. Kantelun ja saadun selvityksen perusteella ei ole syytä epäillä, että vankilan järjestämän iltapalan jakamisessa ei meneteltäisi tässä suhteessa säännösten mukaisesti. Minulla ei myöskään ole syytä epäillä vankilan tarjoaman iltapalan sisällöllistä asianmukaisuutta, ja toisin kuin kantelussa esitetään, se että tarjottu ruoka ei kelpaa, ei tarkoita sitä, että ruokailuväli tätä kautta muodostuisi ylipitkäksi. Kantelussa onkin kyse siitä, onko vangeille järjestettävä mahdollisuus saada iltapalalla jääkaapissa säilytettävänä olevia omia elintarvikkeitaan.

Kantelun mukaan E3-osastoilla on jääkaapissa iltapalahylly, johon puhdistajavangit laittavat iltapalat ja illalla (noin klo 19.30–20.00) vartijat nostavat ne kärryyn ja jakavat vangeille. Kantelunne mukaan ennen edellä mainittua tiedotetta olitte saanut osaston henkilökunnalta ohjeen, että omat ruuat tuli merkitä sellinumerolla ja laittaa ne iltapalahyllylle ja että vartijat jakavat ne iltapalan yhteydessä. Kantelun perusteella ilmeisesti muut vartijat kuin kantelussa mainitut vartijat D ja C olivat jakaneet vankien omia ruokia iltapalan yhteydessä ennen edellä mainittua tiedotetta.

Vankeuslaissa on säännökset siitä, että vangeille on järjestettävä mahdollisuus elintarvikkeiden ostamiseen. Normaaleilla asuinosaistoilla on myös keittiö, joissa vanki voi valmistaa itselleen ruokaa sellien aukioloaikana sekä jääkaapit, joissa he voivat säilyttää ostamiaan elintarvikkeita. Vangeille järjestetään varsin paljon myös ruuanlaittokoulutusta esimerkiksi Marttojen toimesta. Rikosseuraamuslaitoksen ohjeen mukaan laitospöytämyymälän tuotevalikoiman tarkoituksena on täydentää vankilan ruokahuollon tarjoamaa ateriapalvelua elintarvikkeiden osalta.

Vankeuslaissa ei ole säännöstä siitä, että vankilan tulee antaa vangeille mahdollisuus järjestää ruokahuoltonsa itse haluamallaan tavalla. Laissa ei ole säädetty nimenomaisesti myöskään siitä, onko rikosseuraamuslaitoksen virkamiehillä velvollisuutta jakaa iltapalan yhteydessä vangin omia jääkaapissa olevia ruokia. Ylipäätään ruokailun järjestämistavat voivat vaihdella, esimerkiksi siten, että ruokailu toteutetaan vankilan ruokalassa, valmiit ateriat tuodaan osastolle tai että vangit valmistavat ruoan omatoimisesti osastolla. Vankien oikeus tehdä ostoksia vähintään kerran viikossa ei korvaa viranomaisvastuulla olevaa ruokahuoltoa, mutta täydentää sitä, osana ns. normaalisuusperiaatetta.

Ruokailun erilaisissa järjestämistavoissa viranomaisilla on harkintavaltaa. Merkitystä on sillä, että vankilat ja niiden osastot eroavat toisistaan avoimuudellaan, toiminnoiltaan ja olosuhteiltaan. Mikäli vankien omien ruokien jakaminen vankilan iltapalan yhteydessä on tietyllä osastolla mahdollista ilman siitä vankilalle aiheutuvaa lisätyötä tai haittaa, en näe perustetta siihen, miksi näin ei voitaisi vankilassa toimia.

Yhdenvertaisuuslain 11 §:n 1 momentin mukaan erilainen kohtelu ei ole syrjintää, jos kohtelu perustuu lakiin ja sillä muutoin on hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Rikosseuraamusalalla johtuu jo asian luonteesta eli siitä, että osastot poikkeavat toisistaan valvonnaltaan ja toiminnoiltaan, että käytännöt voivat hyväksyttävästi poiketa jossain määrin toisistaan. Esimerkiksi iltapalan jakamiskäytäntöjen kohdalla pidän merkityksellisenä osastojen aukioloaikoja ja sitä, onko vankien omatoiminen ruoanlaitto ja ruokailu tänä aikana mahdollista vai ei. Tällaisen mahdollisuuden olemassaolo tarkoittaa myös mahdollisuutta vangin itsensä hankkimien elintarvikkeiden käyttämiseen.

Jos osaston päiväjärjestys ei mahdollista tällaista omatoimista ja -ehtoista ruokailua, korostuu viranomaistoimintoinen ruokahuolto, käytännössä juuri kantelussa tarkoitettu iltapalajakelu. Tällöin se, että iltapalajakelun yhteydessä olisi mahdollista jakaa valtion tarjoaman ravinnon lisäksi myös vangin omia ruokia, osaltaan kompensoisi ruokailun eroja suljetumman ja avoimemman osaston välillä. Kantelussa kuvattu aikaisemmin noudatettu käytäntö (jossa osaston jääkaapista otettiin iltapalajakoon lisänä vankikohtaisesti erotettu oma ruoka) ei ymmärtääkseni liene työmäärältään erityisen merkittävä tai aikaa vievä – olkoonkin että lisätehtävä se yhtä kaikki olisi.

Selvityksessä katsotaan, että vankila ei voisi iltapalan yhteydessä jakaa vankien omia eväitä E3-osaston vangeille, koska vankilalla ei ole mahdollisuutta toimia samalla tavalla vankilan kaikkien 120 vangin kohdalla. En pidä tätä yhdenvertaiseen kohteluun liittyvää perustelua vakuuttavana. Kuten todettu, osastojen käytännöissä voi perustelluista eri syistä olla eroja. Sinänsä ymmärrän sen myös vankilaturvallisuuteen kytköksissä olevan näkökulman, että perusteettomaksi koetut erot osastojen käytännöissä voivat olla omiaan luomaan jännitteitä ja tyytymättömyyttä vankien keskuudessa. Minulla ei ole tietoa Mikkelin vankilan eri osastojen lähemmistä luonteista, mutta lähtökohtaisesti en kuitenkaan ole vakuuttunut siitä, että omien ruokien jakelu iltapalan yhteydessä automaattisesti tarkoittaisi sitä, että näin tulisi menetellä vankilan kaikilla osastoilla. Mielestäni suljetumman osaston olosuhteita kompensoiva toimi (tässä: kylmäsäilytettävien omien ruokien jakaminen iltapalajakelun yhteydessä) ei tarkoita sellaista ”ylimääräisen edun” suomista, joka olisi yhdenvertaisuuden kannalta ongelmallista verrattaessa tilannetta sellaiseen osastoon, jonka päiväjärjestys muutoinkin mahdollistaa vapaammat käytännöt ruokailussa ja omaehtoisessa ruoanvalmistuksessa. Vankien yhdenvertainen kohtelu ei ylipäätään tarkoita sitä, että sillä tai siihen vetoamalla voitaisiin perustella vangeille tarjottavien palveluiden ja vankeusprosessin tavoitteita osaltaan tukevien, tässä tapauksessa omaehtoisen ravinnonhankinnan myötä elämänhallinnan parantamiseen ja terveelliseen elämäntapaan tähtäävien, palveluiden karsimista, jos palvelut on mahdollista laitoksessa kohtuullisella vaivalla toteuttaa.

En katso asian antavan minulle aiheita muuhun, kuin että saatan edellä esittämäni käsitykset ja huomiot Mikkelin vankilan tietoon.

3.2 Vartijoiden käyttäytyminen

Arvostelitte kantelussa erityisesti vartija C:n käyttäytymistä muita vankeja kohtaan. Esimerkkinä kerroitte vartija C:n toiminnan vanki F:ää kohtaan sängyn rikkoutumiseen liittyen sekä vanki G:tä kohtaan työhön lähdön yhteydessä.

Lähehtämäännne kirjeeseen kantelijoiksi oli teidän lisäksi merkitty myös G ja F. Kantelun käsialan perusteella G:n allekirjoitus ei ole hänen kirjoittamansa ja F:n osalta kantelusta puuttuu kokonaan allekirjoitus. Edellä todetun perusteella tulkitsen asian niin, että olette kantelun ainoa kantelija ja että teillä ei ole valtuutusta toimia asiassa G:n tai F:n puolesta. Tämän johdosta totean asiassa ainoastaan seuraavaa.

Kantelun johdosta on hankittu selvitys vartija C:lta. Saadun selvityksen perusteella katson, että asiassa ei ole ilmennyt sellaista, joka antaisi aiheita oikeusasiamiehen toimenpiteisiin.

3.3 Keskustelun kieltäminen toisen osaston vankien kanssa

Vankeuslain 15 luvun 2 §:n mukaan vangin on noudatettava vankilan järjestyssääntöä sekä vankilan henkilökunnan antamia kehoituksia ja käskyjä. Vangin on käyttäydyttävä vankilan henkilökuntaa sekä muita vankeja ja henkilöitä kohtaan asiallisesti.

Laillisuusvalvoja on käsitellyt lukuisia häiritsevää huutelua ja vankien ulkoilusta sellisiin tapahtuvaa keskustelua koskevia kanteluita. Olen aiemmassa ratkaisussani (EOAK/3839/2018) viitannut ja todennut voivani yhtyä edeltäjäni apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuojan omassa ratkaisussaan (3829/4/14) toteamaan.

”Apulaisoikeusasiamies Jussi Pajuoja on todennut aiemmassa samaa aihetta koskeneen kantelun (3829/4/14) yhteydessä käsityksensä, että vankeuslain 15 luvun 2 §:n nojalla henkilökunnalla on toimivalta kieltää vankien välinen keskustelu, jos kiellolle on esitettävissä hyväksyttävät perusteet. Apulaisoikeusasiamiehen mukaan lainsäädäntö mahdollistaa sen, että vankila voi puuttua vankien väliseen huuteluun ja metelöintiin sekä provokatiiviseen ja epäasialliseen puheeseen. Rajanveto kielletyn ja sallitun keskustelun välillä ei ole välttämättä selvä ja yksiselitteinen.”

Oikeusasiamiehellä on harkintavaltaa mihin toimenpiteisiin hän ryhtyy kantelun johdosta. Edellä todetun ja saadussa selvityksestä ilmenevän perusteella katson, että asiassa ei ole ilmennyt sellaista, joka antaisi aihetta oikeusasiamiehen toimenpiteisiin.